

על הרחבת השפה¹

ולдин בו, אם והוא דבר ראי לתקיים, ואולם החדשמים שבשפה בע"פ ננסים לרוב אל השפה שכתב. ואם הם רצויים והגונים יתקיימו, ואם מצאו עוד הלשון, כי משבשים המאת הלשון, הוא חיב להזכיר על השבושים האלה בברור מספיק.

נמצא סופר וחכם שאמר, כי בדבר שכתב נופל הוקן על ידי הבחנה מדעית, אבל בדבר שבעל פה העם שליט בלשונו בחפותו ואינו נוקק לשום הסכמה ואינו שומע גערה. זהה דעת אחד החכמים, אבל היא סבירה מוטעית. אין לעם, ככלומר: לקובץ של הדיוותות, שליטה על השפה, לעשות בה כרצונו. ואם מבהים ומוקקים דברי סופרים וחכמים – לשונן הדיוות על אחת כמה וכמה. אבל ציריך לנסה הצעה זו: אם מחדשים סופריםஇווּוּוּם וקובעים את דבריהם בדפוס, הרי יש לנו אפשרות לצרף ולזקק את דבריהם, מה שאין כאן בלשין הדיוות, שאין אנו יודעים את הדיוותם, והם אינם נזקקים לנו. שהרי באיזה אופן נעמיד אותם על טעויותיהם? איזה הדרך המוביל מועד הלשון אל עמי-הארצאות בשיחות יושבי קרנות ואל המון העם המפתחת כל העולה על רוחו? אין אני בן לשיחת העם. אדרבה, ציריך להאזין ולשמע את שיחותיו ולהבין בהן על יסוד הפסיכולוגיה העממית.ומי שבא לציר את חי העם, טוב הוא עשה בהעבירותו לפניו את העם בשיחתו ובלשונו, אבל אין זו שפה ספרותית, ואין חכמים וסופרים ננסים לישיבה להמציא לעם את דבריו העממיים. גם לילדיים יש שפה מיהודה, מפני שיש להם עלים של מושגים מיהודה. הילדיים מבטאים את מושגיהם הם בשפתם. אבל אין אנו מצרפים את דבריו הילדיים לאוצר שפתנו, ומכל-שכן שאין אנו ננסים להמציא

אל מללא היה הדבר, שאנו דנים בו, חשוב כל כך, הן מצד יסודו המדעי והן מצד יהוסו לחינוי הלאומיים בהוה ובעתה, לא הייתי חשב לא לצורך ולא לכדי להשיב על דברי הדבר מזיא ("הצפירה" גלוות ק', וכ"א של השטא). אבל רואה אני חובה לעצמי, לבירר את עצם השאלה החשובה על יסודה המדעי.

בנוגע להרחבת הלשון אפשר אני להסביר לרוב דברי החכמים והחוקרים שהביא הדבר מלאכותי. הנה, למשל, הצעיך של "בעלי הלשון", באופןם כל זה אסרב להנחת הלשון, בואנוiani טען, כי בספרותנו הרחבה נמצא מושג, להושיב ועד של "בעלי הלשון", אשר יפקחו על צרכיה, לגילות תלמודותה ולמלאות את חסרונה, והוא דבר רצוי מאד. וזה ימים רבים רכוש לשוני מרובה, אבל כי רבים מספרינו אינם יודעים את הרוכש הזה והוחשבים, כי עניה שפטנו במקום עשרותה, והם משפיעים עליו מלהות "מחודשת" שכן קלקלת של השפה העברית. ומובן, כי בוודוד כזה ציריך להושיב רק חכמים וסופרים בקיימות בעמקי השפה העברית בקיותה שלמה, שייהיו יודעים את דקדוקה בכל פרטיו ופרטיו ואת שמושה. וכללי שימוש הלשון הם דבר גדול מאד, כי תכנן, שייהי אדם חכם וمبין בעניינים מדעיים,

ובשפתנו אין לו הידיעה המסתפקת... ואם נמצא אין ועל בעלי הלשון והוא מפקח על צרכי הלשון בצורך ווקוקה, שלא יכנסו אל אוצר ספרותנו דברים מושבשים או שגיאות בדקודק הלשון וומושה, ודאי שהוא דבר גדול מאד, השפות מתרחבות אליהן על ידי השמוש בהן בדבר ובכתב. ועד הלשון יכול להושיה בעיקר על הרחבת הלשון בכתב; אבל-CNוגע בגדר הנמנע, להאזין ולהקשיב כל דבר ודבר

1. נשמטו פאן, וכן בדברי התשובה של מזיא, דברי פולמוס אישים.

שלא לצורך. ואני אני חבר "וועד הלשון" מיום הסודו, אלא סופר פשוט, ובמקצת העילו דברי.

בשפה הגרמנית היו כמה מלות טכניות לקחוות מן החוץ, באו אנשי השלטון בכח עצם ותחלפו את המלות האלה במלות גרמניות. הם לא חדרו את המלות הגרמניות, אלא כי בני הדורות הקודמים לא שמשו בהן ובחרו במקומן מלות זרות, וכשם שנטקרכו מתחילה בזורען, כך נתרחקו עכשו בזורען. גם לזה אפשר להסביר.

עצם השאלה המנסרת ברקיע שפטנו מסתעף באהמת לשוני יסודות:

א) יש לנו שפה ספרותית, וו לא פסקה מעולם, אלא היא הולכת ונמשכת מתקופת התקופה בתור שפה ספרותית, כאשר תשתער ספרותנו בתכנה, מרגישים עניות בשפטנו. זה דבר טבעי, וגם ההשתדרות למלאות את החסרן (ולזה נתקנן גם שיד-ל) היא רצiosa וטבעית. כאשר יגיד ויתרבה החתוכן החדש בספרותנו, הוא צריך לחומר לשוני מרובה. כזו היה מרגישים בימי הבינים בזמן קמיה הפילוסופיה הדתית בישראל. בספרי "דעת אלheimer" ברטהי, כי חדש השפה הפילוסופית לא נעשה באקראי על ידי ועד של מניחי הלשון, אלא דורות עברו בתסיסה לשונית עד שבא הדבר לידי גמר יצירה. עם התקדמות התוכן הפילוסופי התקדמה גם השפה הפילוסופית. בספר "האמונות והדעות" ובספר "חוותות הלבבות", למשל, עדין חדש השפה מועט, מפני שגם התוכן הפילוסופי שבם מעט הוא בערך. בספר "הכוורי" אנו מוצאים שפה יותר עשרה, מפני כי נמצא בספר תוכן פילוסופי יותר عمוק. עם כל זה, כאשר קריב המתורגם מבני תבונן, שהיתה לו בקיאות מרובה ונימיות במלاكت התרגום, לתרוגם את הספר העמוק "מורה נבוכים" הכהיר, שכן לפניו יצירה מדעית ענקייה, שצריכה גם לצורה כשותית חדשה, עמד והוסיף חדשנות על

להם דברים דראדיים. כלום משפילים אנו על ידי זה את ערך ההלדות? חלילה! אבל כשם שאין לנו ילדים, כך אין לנו "מנחים" את לשון הילדות, אנו פוגמים את הפוטו הילדיות על ידי חדשניים כאלה.

כבר דיברתי באמרי הקודמים על דבר היצירות הלשוניות אשר בשפות העמים. יש בוה שתי השקפות: א) בשפה הפרנקית מקפידים ונוררים מאד בטהרתה הלשון, ועכיז' נכנים נטושים אליה לא האקדמיה יוצרת אותם, אלא אם כבר געשו, יפקחו אנשי האקדמיה על יסודם, אם ראויים הם להתקיים באוצר השפה. ב) בשפה הגרמנית נשתרשו בשנים הקודמות כמה מלות זרות, לקחוות משפות שונות, וש' מונים את מספר המלות האלה עד קרוב למאתיים אלף. השפה הגרמנית אחראית בהתקנתה מן השפה הפרנקית והאנגלית, ומהצד השני לא היו חכמי גרמניה בכל דור ודור אמנים לשוניים, אלא היו להווים אחורי בטוי רעיוןיהם. וכשבא רעיון או מושג לידם ולא מצאו לו מלה ורמנית, מהרו השתמשו במלה רומית או יוונית, או איטלקית או פרנקית. ולפעמים היו קצת סופרים והכימים מהתדרים בבקיאות המרוכה בשפות זרות והשתמשו במלות זרות שלא לצורך. וכך, כאשר עמדו על קלקל זה, הרו הם הושבים לתרח את השפה מן היסודות הורים ולהמציא במקומם המלות הורות מלות גרמניות דומות להן, ולרוב גם טובות מהן. והו עובדה חשובה ורצiosa מאד, כשהיא נעשית מתוך הבנה عمוקה ביסודות הלשון ובלי קנא לאומית. ואם יבואו עכשו "וועד הלשון" בא' ויכריזו ברבים: הרי נותגים כעת לשמש במלות זרות שלא לצורך, ובמקומן נמצאות לנו מלות עבריות או לכח-פ מלות זרות שכבר נתיהדו, כי נכנסו אל שפטנו בזמנן שהיתה עוד שפה מודוברת ועל ידי זה קיבלו צורה עברית – הרו זה מפעל טוב מאד. וזה כשותים, אשר פרטתי אני בעותן "הד הזמן"?

דוגמאות רבות של מלות זרות שנקבעו בשפטנו

שהשპיקה גם בספר עמוק "מלחמות השם" לרלבג, להוסיפו קצת על החומר הלשוני זהה היה אפשר אחורי בכך לכל סופר ותיק, שהיה חדש בדרך הלוכו. עינו בספר "העיקרים", למשל, ותמצאו כמה החדשינים יפים ומוצלחים. ואמתת דברי בnidon זה תתברר יותר, אם נשתמש בדוגמה אחרת.

בזמן קדום כתוב אדם גדול וחוקר עמוק בישראל, ר' ש' בן גבירול, ספר פילוסופי עמוק מאד. גם הוא כתוב את דבריו ערבית, מפני כי לא האמין באפשרות הדבר, לקבוע מושגים פילוסופיים דקים ועמוקים כאלה בעברית. המתרגמים בני תבונן לא טפלו בספר זה, ודאי מפני כי מצאו בו לפיה השקפתם שתורת היהדות. ותרגם אחר, ר' ש' פלקראר, נסה את כחו לתרגם את הספר העמוק. מתרגומו נשארו לנו רק לקוטים, ואנו רואים מתוך הלקוטים האלה, עד כמה מתקשה המתורגם בעבודתו. הוא מתאים לחידש מלות טכניות חדשות, ואינו מוציא חלק כל עיקר בחדושים. אין יודע, אם היה אחד מבני תבון מצילח יותר בתרגום ספר כזה, שהרי יש בו תוכן פילוסופי שאיןו בשאר הספרים הפילוסופיים שתרגםו עברית, אבל אולי היה הדבר עולה יפה והכפר היה מתקים כלל, ולא רק קטעים – כמה דותה שפטנו מתחנערת על ידי זה! ואם יאמר אדם: אדרבה, שנס את מתnik ומלא את החסרון, אשיב על זה: אלו היה בידי אותו התוכן הפילוסופי הנמצא בספר "מקור חיים" היוויי חדש גם את השפה ואת הסגנון הנזרכים לתוכן כזה. לדעתו וחיקירתו אני נמצא לי אותו החומר הלשוני ואותו הסגנון שהיתה צריך להם. מקטצתם מצאתם מן המוקן (לא שהচינו הקודמים לי חומר לשוני, אלא השתמשתי בספריו הפילוסופיה העבריים שקדמוני) ומקטצתם חדשתי. מעולם לא התפארתי במה שעשית בסגנון העברי, מפני שלפי דעתך אין בזה מה להחתפער. מי שעוסק באיזו מקצוע ספרותי, איזה שיחיה, בכובד ראש ואני מקייל ראשי בענייני הספרות, יקבע תמיד את דבריו בזורה ספרותית נאה ויוהר מושגים גסים.

החדושים הקודמים. ונמצא לנו תרגומו של יהודיה אלחרויו הקל יותר – אבל הוא קל יותר מדי ולא מדויק כל-צרכו. ספר עמוק בתוכנו מפסיד הרבה על ידי סגנון קל, שאינו מקור הספר אלא מתרגםו. אין זה תרגום מדויק, אלא פרטראה. ולאחר שיסדוبني תבון, אחורי כמה נסיבות, את השפה הפילוסופית, שוב כתוב הרלבג ספר עמוק מאד בפילוסופיה במקור עברית. אלמלא עבדת בני תבון, לא היה היה ספר עברי כוה בגדר האפשרות. טעות היא מה שהחליטו קצת סופרים, שבשביל זה לא כתבו הראשונים עברית אלא ערבית, יعن כתבו ספריהם רק למשכילים, ור' משה בן מימון כתוב את ספרו התלמודי עברית עם ישראל, ואת ספרו הפילוסופי למשכילים שבעם. האמת היא כך: ביום הראשון חשבו לנמנע, לבירר דעתות פילוסופיות עמוקות בעברית, מפני העניות שบทפונו. היה להם תוכן רב ועמוק והיו טרודים להעלתו על הכתב, אבל להקדם תחילה ולהציג את השפה הנוצרת לאותו התוכן הפילוסופי לא היה להם ומן או שחשבו הדבר לממן. התוכן הפילוסופי אשר בספר המדעי להרמב"ם הוא קל ונתן להאמר גם בשפת התלמוד, אבל את דעתיו העמוקות, אשר קבעו הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים", לא ערב את לבו לכתחנן עברית. בדבר זה היה היה "חולוקה העבודה" באופן נעלם, מה שחששו הפילוסופים המציאו המתורגם. משניהם יצא לנו עשר לשוני רב מאד.

ועל מה לא קדמה הרחבת הלשון הפילוסופית לחבר הספרים הפילוסופיים? בהצעת שאלה זו אנו מוצאים קיום טענות וסבירות – אין מושבים ועד להכין את הלשון, לא יידע אדם, بما יהיה עסוקים חכמי ישראל, כדי להכין להם מראש החומר הלשוני הדרוש, באו חכמים ולהם שפעת רזונות ומושגים ויגלו לברם עברית וכתבו את דבריהם עברית. לאחר שעשו זה, באו חכמים אחרים והמציאו את החומר הלשוני, כדי לשירות לאותם המושגים החדשניים. משתי הפעולות ביהיד יצאה השפה הפילוסופית

הילדות; ב) לא נוכנש יסוד זריגוני אל שפטנו העברית. מחוק דברי הד"ר מזיא אני מבין, כי אין עוד שפה מדוברת בא"י, אולם חפצים לברואו אותה. תבוא עליהם ברכה ויצליחו. אבל מה הם מפסידים על ידי אהורתנו, להו הרא העברית מין זריגן מתורגם עברית? ועוד דבר אחד. מעשה השצעתי ספק בדבר, אם אפשר להחחות שפה, אשר פסקה להיות מדוברת במשך אלף וחמש מאות שנה, לכל הפחות, שתיהיה שפה עממית, גודול עלי האף והכעס כאלו כפרתי היז בעיקר ויצאתי מדת משה ויהודית. אני אומר וחזר ואומר, כי רק ספקותי הצעתי לפני הקהל העברי. ولو יוכחו לי, כי טעיתי, ודאי כי אודה על טעוי ואשמה על זה. הד"ר מזיא אומר עלי, כי לא קראתי את דברי "אחד העם". אין זה חסרון מוסרי, אבל באמת חדש אותו הד"ר מזיא שלא בצדך. אין קראתי את דברי אחד העם בניגdon זה והאמנתי באמתו הסובייקטיבית, ככלומר: ודאי מוחלט בענייני, כי כך ראה אחד העם וכך נדמה לה, אבל אפשר לה, כי טעה. אני אומר כאן בברור: מכל האנשים שבאו מא"י ודברתי עמהם עברית' ראייתי רק את בנד"יהודה עצמו מיטיב לדבר עברית, וכאשר היה בברלין בימי החורף שלחף, אמרתי לו: אין ספק בענייני, כי אתה מדבר עברית, אבל אנו מדברים בענייני חכמה או בשאלות היום. הפץ היה לי לראות ילדים וילדים משחקים ברחוב ומפתחים שיחה דרדקאות עברית. הוא העיר לפני, כי כן הדבר, אבל אני לא ויכתמי מימי לשמע قول עברית בארץ ישראל...

(הצפירה"ה תרע"ב, גיל' 110-111)

אלא כי יש חוטאים בזדון וחושובים "لتתקן" את השפה עי' תרגום מושגיהם מאייזו שפה זורה לעברית - תרגום בזרותה. לפי דעתם הם מצויים לשפטנו צורה אירופית. ואם היה "זעף הלשון" לוקח על עצמו לפرسم מזמן לזמן את השבושים הנכנים אל שפטנו, בין מחוק התרשלות ובין מחוק השקפה מוטעית, ודאי כי טוב היה עושה בו.

(ב) ויש עוד קושי גדול בשפטנו: חסרון מלות שימושות הנוצרכות לסמן בהן את כל-הבית, תכשייט האשנה, שמוט צמחים, פרחים, בע"ח שונים וכו' וכו'. והוא באמת קושי גדול, בין שאנו משתמשים בשפה עברית לצורך ספרותי ובין שמשתדרלים אנו להחitious את השפה שתיהיה מדוברת. בדבר זה יש מקום לועד הלשון להתגדר בו על ידי הצעת מלות, שהוא מוצא בספרותנו הקדומה, או שהוא חדש ע"פ דוגמאות של השפה הסורית או העברית. ואולם גם בעבודה זו אנו צריכים לוחירות מרובה, שלא להכניס יסודות זריגוניים אל שפטנו, שלא לעשותה לשפה הדיוונית. הד"ר מזיא טعن בכך, כי באה שאללה לפני "זעף הלשון" בדבר "אונוי המן", והoved היה "אנוס" להשיב ולהציג מה שהציג. אלו נמצאתי אני בישיבה זו של הוועד, הייתה מציע להשיב על שאללה זו בדברים הכל: כלום חפצים אתם, הגודלים, לברא שיחות דרדקאות? והוועדו אתם לבלי להזכיר מלה זריגנית; אל אמרו לא "אורויאס די המן" ולא "המן-טאשען", כי גם שתי המלות האלה לא מא"י קבלו אותן אבותינו. אלא הינו לדדרקאים, כי ייחשו להם הם איזו מלה למני מתקדים כאלה, ובשתים נתקן את הדבר: א) לא נפוגם ברוח